

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก TEACHING THE ELDERLY ACCORDING TO THE TRIPITAKA

^[1]สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon ^[2]วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong

^[3]ธานี สุวรรณประทีป Thanee Suwanprateep

^{[1], [2] [3]}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: sin.ngam2501@hotmail.co.th

Article Received: July 06, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก โดยสังเคราะห์วิธีการสอนได้ 6 ประการคือ หลักการสอน เนื้อหา การสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้หลาย ประการ ได้แก่ 1) เข้าใจความแตกต่าง ผู้สูงอายุแต่ละท่านมีความแตกต่างกัน ต้องปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม กับแต่ละบุคคล 2) เน้นการปฏิบัติ เน้นให้ผู้สูงอายุได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทำสมาธิ การฝึกสติ 3) สร้าง บรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 4) ใช้สื่อที่หลากหลาย ใช้สื่อที่ เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น ภาพ รูปภาพ หรือเรื่องเล่า และ 5) ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประเมินผลการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงการสอน เหตุนี้ การสอนผู้สูงอายุตามแนวพระไตรปิฎกเป็นวิธีการที่เน้น การพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และ ยังเป็นการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้ากับความตายอย่างสงบ

คำสำคัญ: การสอน; ผู้สูงอายุ; พระไตรปิฎก

ABSTRACT

Teaching the elderly in Tripitaka by synthesizing 6 teaching methods, namely teaching principles, teaching content, teaching methods, teaching techniques, teaching media and equipment, and evaluation, which can be applied in many ways, including 1) Understanding differences, each elderly person is different, and teaching methods must be adjusted to be appropriate for each individual; 2) Emphasizing practice, emphasizing that the elderly practice real-world practices, such as meditation and mindfulness training; 3) Creating a warm atmosphere, a friendly atmosphere conducive to learning; 4) Using a variety of media, using media that is appropriate for the elderly, such as pictures, images, or stories; and 5) Continuous evaluation: evaluate the learning outcomes of the elderly regularly to improve teaching. Therefore, teaching the elderly in accordance with the Tripitaka is a method that emphasizes developing the mind and intellect of the learner. The goal is for the elderly to be happy and have a better quality of life, as well as preparing them to face death peacefully.

Keywords: Teaching; Elderly; Tripitaka

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครูที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มิเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้นเป็นครูของเทวดาด้วย ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและได้ทรงประสบความสำเร็จในสอนเป็นอย่างดี

ก่อนพระองค์ทรงออกผนวชเคยสงสัยว่า ทำคนเราต้องแก่ เจ็บ ตาย จากการสังเกตเห็นในการประพาสอุทยาน ซึ่งตอนนั้นพระองค์ถามใครก็ไม่สามารถตอบได้ เป็นเหตุให้พระองค์ใคร่อยากรู้ สาเหตุที่แท้จริงของสภาวะความจริงของมนุษย์จึงออกบวชและได้ตรัสรู้ธรรมว่า ความจริงแท้ธรรมชาติเหล่านี้คือธรรมอันประเสริฐที่มีอยู่จริงที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นหลักความเสมอภาพของมนุษย์ เมื่อพระองค์เข้าใจความจริงอันประเสริฐนี้จึงทรงสอนให้พุทธบริษัท ได้หลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อไป ดังนั้นการสอนธรรมครั้งแรกของพระพุทธเจ้า นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ต่อสัตว์โลก ที่พระองค์ทรงเห็นว่า การที่มนุษย์เราได้เกิดมาแล้วย่อมมีส่วนประกอบอยู่ 2 ประการเป็นหลัก คือ กาย และจิต หรือรูปกับนาม (ที.สี. (ไทย) 9/235/78) ที่สามารถพัฒนาได้ เมื่อมนุษย์เข้าใจความจริงที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ความจริงอันประเสริฐของโลก คือ ความทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ การปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ และรู้จักวิธีปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ นั่นคือ ความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง

กล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระหลักพระธรรมคำสอน หลักการสอน และวิธีการสอนของพระพุทธองค์นั้นปรากฏอยู่แล้วในพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายมีอรรถกถา แต่คัมภีร์เหล่านั้นมีเนื้อหามากมาย มีขนาดใหญ่โต เกินกว่าจะสำรวจเนื้อหา รวบรวมศึกษามาสรุปแสดงให้เห็นได้ทั้งหมดจึงเลือกศึกษาเฉพาะเรื่องเท่านั้นจากการศึกษาแนวความคิดดังกล่าวพบว่า พระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นพระบรมครู ผู้ยิ่งใหญ่มาชวนให้อยากศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะการสอนผู้เจ็บ ป่วย ใกล้ตาย และผู้สูงวัยเป็นเรื่องที่ยากมาก กลุ่มคนเหล่านี้พระพุทธองค์ยังให้ความสำคัญลงไปอีกว่า โอกาสบรรลุนิพพานหลุดพ้นทุกข์ คือเป้าหมายที่จะต้องช่วยให้พวกเขาไปให้ถึงนิพพานได้ ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามพุทธวิธีการสอนที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าน่าสนใจมาก อยากจะนำมาเผยแพร่ให้ได้เรียนรู้และเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดีว่า พระองค์ทรงใช้หลักการสอน เนื้อหาในการสอน ระดับผู้ฟังธรรม วิธีการสอน เทคนิคประกอบด้วยอุปมาอุปไมย ยกนิทาน สือหรืออุปกรณ์การสอนและการประเมินผลสำเร็จในการสอนซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์การสอนในการให้เข้าใจหลักไตรลักษณ์บูรณาการกับการพัฒนาตนสังคมผู้สูงวัยต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอน

ผู้เขียนจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่บุคคลผู้สูงวัยและที่อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ดังนี้

ทิสนา แหมมณี (2560) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วิธีการสอน คือ ขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ เช่น วิธีการสอนโดยการบรรยายก็คือขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์โดยใช้วิธีการบรรยาย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญของการบรรยายและขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ของการบรรยาย

พระราชวรมุนี (2528) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนว่า วิธีการสอนนั้นเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่จะทำให้
อย่างไร้ผู้เรียนจึงจะเกิดความเข้าใจหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นมาได้

สรุปได้ว่า วิธีการสอน หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนใช้จัดกิจกรรมการเรียนการ
สอนในบทเรียนร่วมกันเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจหรือการ
เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ส่วนพุทธวิธีการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การ
สอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่นี้อาหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธี
เริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่ม
สนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาเข้าใจดี หรือสนใจอยู่ เช่น เมื่อทรงสนทนากับความทุกข์ทรมาน
เริ่มสนทนาด้วยเรื่องวิธีฝึกช้าง พบชวานาก็สนทนาเรื่องการทำนา พบพราหมณ์ก็สนทนาเรื่องไตรเพท หรือ
เรื่องธรรมของพราหมณ์ เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระพุทธ
องค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย
พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธี (ธีรวิศ บำเพ็ญบุญ
บารมี, 2550) ซึ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่
วิธีต่อไปนี้ คือ 1) แบบสากัจฉา หรือสนทนา 2) แบบบรรยาย 3) แบบตอบปัญหา 4) แบบวางกฎข้อบังคับ
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564) ได้อธิบายว่าวิธีสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบ
หลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

1. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้
มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนา
พระพุทธเจ้า มักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแม้ใน
หมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกันในมงคลสูตรว่า กาเลน
ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมงฺคลมุตตมํ การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม ดังนี้

2. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมี
ประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่
แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับ
ใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ ที่พบในคัมภีร์
บอกว่าทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมกัน แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง
โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

3. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว
โดยมากเป็นผู้มีปัญหามากกว่าผู้ถาม บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียง
กับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความ
อับอายในการตอบ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมในสังคิ
สูตร (ที.ปา. 11/255) ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น 4 อย่าง ได้แก่

3.1 เอกังสพยการณียปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธรรกถาจารย์
ยกตัวอย่าง เช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

3.2 ปฏิบัติการพินิจปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยกตัวอย่าง เช่นเขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” พึงย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” พึงตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

3.3 วิเคราะห์พินิจปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกแยะตอบเช่นเมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม?” พึงจำแนกความออก แยกแยะตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้นถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่าจา 6 หรือปัญหาว่า “พระพุทธเจ้าทรงติเตียนตะบะทั้งหมดจริงหรือ” (อง.ทสก. 24/94) ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดติเตียน ชนิดใดไม่ติเตียน ดังนี้ เป็นต้น

3.4 ฐปณียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า พึงยับยั้งเสีย แล้วชักนำ ผู้ถามกลับเข้าสู่แนวหรือเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรรีจะกัอันนั้นหรือ?” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทถึงความจริงซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจหรือพบข้อยุติ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย

นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้คำนึงถึงเหตุแห่งการถามปัญหานั้น ในเรื่องนี้ พระสารีบุตรอัครสาวกเคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหาไว้ว่า “บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหากะผู้อื่นด้วยเหตุ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 5 อย่าง คือ 1) บางคน ย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ 2) บางคน มีความปรารถนาลามก เกิดความอยากได้ จึงถามปัญหา 3) บางคน ย่อมถามปัญหา ด้วยต้องการอวดเด่นข่มเขา 4) บางคน ย่อมถามปัญหาวัยประสังค์จะรู้ 5) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว ถ้าเขาตอบได้ถูกต้องก็เป็นการดี แต่ถ้าเราถามแล้วเขาตอบไม่ถูกต้อง เราจะได้ช่วยแก้ไขเขาโดยถูกต้อง” (อง.ปญจก. 22/165)

ในการตอบปัญหา นอกจากรู้วิธีตอบแล้ว ถ้าได้รู้ซึ่งถึงจิตใจของผู้ถามด้วยว่า เขาถามด้วยความประสงค์อย่างใด ก็จะสามารถกล่าวแก้ได้เหมาะแก่การ และตอบปัญหาได้ตรงจุด ทำให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น

4. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำ ความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤตินั้น และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้นจากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และด้วยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์ในการสอนแบบนี้ พึงสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทด้วยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุจฺจตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบายความหมายว่า ทรงบัญญัติ โดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำ ของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

พุทธวิธีการสอน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ โดยมีจุดเด่นที่เน้นการปรับตัวเข้ากับผู้เรียนแต่ละบุคคล และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและยั่งยืน โดยมีลักษณะเด่นของพุทธวิธีการสอน ได้แก่ 1) การเริ่มต้นที่เหมาะสม พระพุทธเจ้าทรงเริ่มต้นการสอนด้วยการเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน เพื่อให้เกิดความสนใจและเข้าใจ

ได้ง่ายขึ้น 2) การปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน พระองค์ทรงพิจารณาถึงระดับสติปัญญาและความรู้เดิมของผู้เรียน ก่อนที่จะเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม 3) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ภาษาที่ใช้ในการสอนจะต้องชัดเจน เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับระดับความรู้ของผู้เรียน 4) การเน้นการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมตามที่ได้เรียนรู้ เพื่อให้เกิดปัญญาและความเข้าใจที่แท้จริง 5) การสร้างแรงบันดาลใจ การสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งเน้นไปที่การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้และปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ พุทธวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนโดยมาก ได้แก่ 1) วิธีซักถามหรือสนทนา เป็นวิธีที่ใช้บ่อยที่สุด โดยเฉพาะกับผู้ที่ยังไม่เข้าใจหลักธรรม โดยพระพุทธเจ้าจะทรงถามคำถามเพื่อนำพาให้ผู้เรียนค้นพบคำตอบด้วยตนเอง 2) วิธีบรรยาย ใช้ในการแสดงธรรมต่อกลุ่มคนจำนวนมาก โดยเน้นการอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและชัดเจน 3) วิธีตอบปัญหา ใช้ในการตอบคำถามที่ผู้เรียนสงสัย โดยจะพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาและความรู้ของผู้ถามก่อนที่จะให้คำตอบ 4) วิธีวางกฎข้อบังคับ ใช้ในการบัญญัติสิกขาบท เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยจะทำการอธิบายเหตุผลและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนสิกขาบทนั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัย

คำว่าผู้สูงวัยเป็นคำที่ พลตำรวจตรี หลวงอรรถสิทธิสุนทร ได้บัญญัติและนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประชุมแพทย์อาวุโสและผู้สูงวัยจากองค์กรต่างๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 จนได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคำที่ไพเราะ ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา”

คำว่าผู้สูงวัยหรือคนแก่มากจากภาษาบาลีว่า “ชรา” หมายถึง ความแก่ด้วยวัย ชำรุดทรุดโทรม คำว่า “ชรา” หรือ “Senescent” มาจากภาษาละตินว่า “Senex” หมายถึง “คนสูงวัย” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Elderly” หรือ “Aging” หรือ “Older Persons” นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้เรียกขาน “คนสูงวัย” จำนวนมาก เช่น คำว่า ผู้สูงวัย วัยชรา วัยทอง วัยดึก วัยตกกระ ผู้แก่ ผู้เฒ่า ไม่ไถ่ฝั้น ซึ่งมีความหมายถึง “คนแก่” แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากก่อให้เกิดความ หดหู่ใจและความรู้สึกถดถอย จึงได้บัญญัติศัพท์คำว่า “ผู้สูงวัย” ขึ้นใช้เป็นบรรทัดฐานครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2512 ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์

คำว่า ผู้สูงวัย เป็นที่ถกเถียงกันในสหประชาชาติว่า จะใช้คำภาษาอังกฤษว่า “The Elderly” หรือ “Aging” หรือ “Older Persons” ทั้งนี้สหประชาชาติมีมติที่ A/Res/50/141 เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996) เชิญให้สมาชิกสหประชาชาติสร้างกรอบความคิดและเตรียมการสำหรับปีสากลผู้สูงวัย โดยมติข้อที่ 14 สหประชาชาติมีมติให้ใช้คำว่า “Older Persons” แทนคำว่า “The Elderly” เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องผู้สูงวัยเป็นผลให้ปีและวันผู้สูงวัยใช้คำว่า The International Years of Older Persons and The International Day of Older Persons อย่างไรก็ตามคำภาษาอังกฤษที่หมายถึง ผู้สูงวัย เป็นหลักตามมติของสหประชาชาติ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) ซึ่งมีวัยเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย หรือมากกว่า (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547; คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงวัยแห่งชาติ, 2545) นับเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549) และผู้สูงวัยกำหนดจากหลายองค์ประกอบ เช่น ประเพณีนิยม การทำงานของสภาพร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการประกอบอาชีพ (J.E. Anderson) 1971) แต่มีความเสื่อมตามวัย ความต้านทานโรคลดลง (คณะกรรมการวิชาการวิสามัญสวัสดิการ

ผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม, 2534) หรือเป็นผู้ที่สูญเสียความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความอ่อนแอ มีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจตลอดจนความเป็นอยู่ในสังคม (บรรลุ ศิริพานิช, 2534) และเป็นผู้ที่เห็นอนิจจังมากขึ้น เห็นทุกข์มากขึ้น เห็นอนัตตามากขึ้น เห็นสูญญตามากขึ้น เห็นอิทัปปัจจยตามากขึ้นเห็นตถตามากขึ้น จนคงที่ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลง และผู้สูงอายุที่แท้จริงคือ ผู้ที่สูงด้วยคุณธรรมประจำใจมีธรรมะ มีความถูกต้องที่กายวาจาใจ มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ถึงอย่างไรบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยสาว วัยผู้ใหญ่และวัยชรา ในเกณฑ์การกำหนดว่าใครเป็นผู้สูงวัยนั้นพิจารณาจากบทบาทของบุคคลนั้นๆ ในสังคม ในปัจจุบันมักใช้วัยเป็นเกณฑ์ บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 75 ปี ซึ่งนับจากเกณฑ์การปลดเกษียณ (สุรกุล เจนอบรม, 2534) รวมถึงเป็นผู้ที่ก้าวสู่สภาพหรือบทบาทใหม่ในสังคม (G.M. Barrow & P.A. Smith, 1979) สำหรับประเทศไทย ผู้สูงวัย หมายถึง ผู้ที่มีวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับวัยตามปฏิทินเป็นมาตรฐานสากลในการเป็นผู้สูงวัยซึ่งทางราชการไทยได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณวัยราชการของข้าราชการด้วย

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของผู้สูงวัยไว้มากมาย ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นผู้สูงวัยนั้นมีความแตกต่างกัน ตามสภาพสังคม และระยะเวลาของผู้สูงวัย ดังนั้นที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงวัย (World Assembly on Aging) จึงกำหนดให้ผู้มีวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปถือว่าเป็นผู้สูงวัย (Elderly) และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (บุษยมาส สินธุประมา, 2539) สภาพของผู้สูงวัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงวัยด้านต่างๆ ของผู้สูงวัยแบ่งเป็น 4 ด้าน (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544) ดังนี้

1. สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงวัย (Physical Status Aging) เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงวัย ระบบในร่างกายของผู้สูงวัยจะมีการเปลี่ยนแปลง อวัยวะต่างๆ ในร่างกายไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ การเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อทำให้เหี่ยวแห้ง การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของกระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การขับถ่าย และระบบอื่นๆ ของร่างกาย ทำให้ผู้สูงวัยเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลาที่ยาวนาน และภาวะทุพพลภาพ ทำให้เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่าย จิตใจ สังคม และเกิดปัญหาแก่ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องตามมา

2. สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงวัย (Psychological Status of Aging) สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงวัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่างๆ ความผิดปกติของระบบประสาทและสมอง ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลง มีผลกระทบต่อบรรยากาศความทรงจำ เกิดอาการหลงลืมและความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่าเหตุการณ์ ในปัจจุบัน นอกจากนั้น สภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพทางจิตใจ ดังนี้ 1) การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติสนิทเพื่อนเสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิดการซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก 2) การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า 3) การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงวัยกับบุตรหลานลดลง และ 4) การไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจอย่างรุนแรง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกายและวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงวัยว่าไม่เหมาะสมทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้

3. สภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging) ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัวประกอบด้วย บุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นวัย อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งสมาชิกทุกรุ่นมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อบริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ

4. สภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging) จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ เกิดความทันสมัยต่างๆ การเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหารายได้ได้ จึงรู้สึกว่ตนเองไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว่เหว่ ทั้งที่ผู้สูงอายุอาจมีความต้องการรายได้มากกว่าช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมากขึ้น ต้องการคนดูแลเนื่องจากตนเองไม่แข็งแรง

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ คำว่า "ผู้สูงอายุ" เป็นคำที่ได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นคำที่ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำอื่นๆ เช่น คนแก่ คนชรา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) ร่างกาย เกิดการเสื่อมสภาพของอวัยวะต่างๆ ทำให้สุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วยง่าย 2) จิตใจ เกิดความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ เช่น ซึมเศร้า หลงลืม เนื่องจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การสูญเสียสถานภาพทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย 3) สังคม โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้สูงอายุขาดการดูแลเอาใจใส่ 4) เศรษฐกิจ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ทำให้ขาดรายได้และเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ยังปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) อายุ เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ 2) สุขภาพ สุขภาพที่แข็งแรงจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 3) สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 4) ทักษะ ทักษะของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุมีผลต่อการยอมรับและการดูแลผู้สูงอายุ

เหตุนี้จึงมีความสำคัญที่จะต้องดูแลผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) การดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ 2) การให้กำลังใจ การให้กำลังใจและความรักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ 3) การสร้างสภาพแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ 4) การให้ความรู้ การให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง

สรุปว่า การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ทุกคนต้องเผชิญ การเข้าใจถึงความต้องการและปัญหาของผู้สูงอายุ จะช่วยให้สังคมสามารถดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีในช่วงบั้นปลายชีวิต

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก นับว่าเป็นการดูแลผู้สูงวัยทั้งการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง โดยในพระไตรปิฎกมีการสอนผู้สูงอายุ กล่าวคือ พระสาวก ไว้ดังนี้

1. การสอนพระอัญญาโกณฑัญญเถระ หลักการสอนพระอัญญาโกณฑัญญเถระ พระพุทธเจ้าทรงรู้ภูมิหลังท่านเป็นอย่างดี จึงใช้ความคุ้นเคยในการสอน เนื้อหาการสอน พระโกณฑัญญะเป็นหนึ่งในกลุ่ม

ปัญจวคดียพระพุทธร่องค์ทรงสอนหลักธัมมจักกัปปวัตตนสูตร วิธีการสอน ครั้งแรกทรงสร้างศรัทธาด้วยคำว่า ท่านเคยได้ยินอย่างนี้มาก่อนหรือไม่ ในที่สุดหยุดคิด จึงได้ คล้อยตามพระดำรัส เทคนิคการสอน พระพุทธเจ้า ทรงใช้เชิงรุก สื่ออุปกรณ์การสอน พระพุทธร่องค์ทรงยึดตัวเป็นกรณีตัวอย่างตัวอย่างในการสอนครั้งนี้ การ ประเมินผล ด้วยวิธีการสังเกตเห็นพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม)

2. การสอนพระอรุเวลกัสสปะ หลักการสอนใช้ภูมิธรรมของพระอรุเวลกัสสปะที่ท่านได้มีอยู่เดิม เป็นพื้นฐาน เนื้อหาการสอน พระพุทธเจ้าใช้หลักพุทธธรรมเรื่อง อาทิตตปริยายสูตร พระสูตรว่าด้วยสิ่งทั้งปวง เป็นของร้อน วิธีการสอน พระพุทธเจ้าได้ทรงประทับอยู่อาศรมของอรุเวลกัสสปะนี้เป็นเวลา 2 เดือนเต็มแล้ว ได้ทรงแสดงฤทธิ์เพื่อทำลายทิฏฐิความถือตัวของอรุเวลกัสสปะ เทคนิคการสอน พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนวิธีคิด ใหม่ ให้เข้าใจความจริง สื่ออุปกรณ์การสอน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่าพวกชฎิล แปลว่า ผู้สวมชฎา ผู้มีผม มุ่นเป็นชฎา โดยเกล้าผมสูงขึ้นเหมือนคนสวมชฎา ชฎิลจัดเป็นนักรบขจ่าพวกหนึ่งอยู่ในพวกฤๅษี ถือการบูชาไฟ พระพุทธร่องค์ทรงให้ความหมายไฟภายในตัวเอง การประเมินผล พระอรุเวลกัสสปะเมื่อออกบวชแล้วมีบริวาร มากจำนวน 1,000 รูปเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะคือเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย คือ ผู้มีบริวารมาก

3. การสอนพระอุบาลีเถระ หลักการสอน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาภูมิว่า พระอุบาลีเถระถือ กำเนิดในตระกูลช่างกลบกร ในกรุงกบิลพัสดุ์บิดาเป็นช่างกลบกรประจำราชสำนัก เมื่อเติบโตได้รับการแต่งตั้งให้ เป็นนายภูษามาลาประจำราชสำนักแทนบิดา เนื้อหาการสอน การอบรม (กรรมฐาน) คันถุระ คือ การเล่า เรียน (พุทธพจน์ กัจจกปริบรูณ” พระเถระรับพระดำรัสแล้วกระทำการในวิปัสสนา ไม่นานก็บรรลุพระอรหัต วิธีการสอน พระพุทธเจ้าทรงให้โอวาทภิกษุทั้งหลายเวลาแสดงปาติโมกข์ เทคนิคการสอน ท่านอุบาลีเถระเป็น ยอดของภิกษุสาวกผู้ทรงวินัย พระเถระรับกรรมฐานสำนักของพระศาสดาพระองค์เดียว เจริญวิปัสสนาแล้ว บรรลุอรหัต เรียนพระวินัยปิฎกในสำนักพระศาสดาพระองค์เดียว สื่ออุปกรณ์การสอน ครั้นบวชแล้วได้เล่า เรียนกรรมฐานจากสำนักพระบรมศาสดาแล้วกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียรในป่า แต่พระองค์ไม่ทรง อนุญาตเพราะต้องการให้ท่านเรียนคันถุระและวิปัสสนาธุระเสียก่อน การประเมินผล พระอุบาลีเถระมี คุณสมบัติพิเศษคือ มีความทรงจำเป็นเลิศ และมีความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยสามารถจดจำได้แม่นยำ ด้วย เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน ผู้ทรงพระวินัย

4. การสอนพระกาฬทายีเถระ หลักการสอน พระกาฬทายีเถระเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ที่มีบทบาท สำคัญในการประกาศพระศาสนาอีกองค์หนึ่ง ท่านเป็นบุตรของมหาอำมาตย์ซึ่งรับราชการอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ และเป็นสหชาติ คือผู้ที่เกิดในวันเดือนและปีเดียวกันกับพระพุทธเจ้า เนื้อหาการสอน ไม่ปรากฏชัดรู้ วิธีการ สอน ก่อนจะออกบวชในพระธรรมวินัย กาฬทายีอำมาตย์ได้รับพระมัญชาจากพระเจ้าสุทโธทนะให้ไปกราบทูล พระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศพระศาสนาในกรุงกบิลพัสดุ์ เทคนิคการสอน เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาบรรลุ อรหัตผลและทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ไม่มีใครทูลเชิญพระบรมศาสดาและไม่ส่งข่าวแก่ พระองค์ และครั้งนี้เป็นครั้งที่ 10 สื่ออุปกรณ์การสอน กาฬทายีอำมาตย์ได้รับพระมัญชาจากพระเจ้าสุทโธทนะ ให้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศพระศาสนาในกรุงกบิลพัสดุ์ แต่ใช้เวลาฟังธรรมอยู่นานจาก ประชาชนคนอื่น จนเกิดความเลื่อมใส คำสอนของพระพุทธเจ้า การประเมินผล พระกาฬทายีเถระถือเป็นผู้มี บทบาทสำคัญในการทูลเชิญพระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศศาสนาให้แพร่หลายในกรุงกบิลพัสดุ์และเป็นผู้ ชักชวนให้พระประยูรญาติให้กรุงกบิลพัสดุ์เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยร่วมกันบริจาคทรัพย์สร้างวัดนี้

โครธาราม ด้วยเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงยกย่องแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะในด้าน ผู้ยังสกุลที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใส

5. การสอนพระมหากัจจายนะเถระ หลักการสอน พระมหากัจจายนะเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ ได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนา จบแล้วท่านพร้อมทั้งบริวารทั้งหมดได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้วทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทานให้อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เนื้อหาการสอน คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงภทเทรตสูตร วิธีการสอน ด้วยการพิจารณาอินทรีย์ 6 เทคนิคการสอน ศึกษาภูมิหลังท่าน สื่ออุปกรณ์การสอน ไม่ปรากฏชัด การประเมินผล เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเลิศในการแสดงธรรม ที่พระองค์แสดงแล้วโดยย่อให้พิสดาร ดังจะศึกษาได้จากมหากัจจายนภทเทรตสูตร พระศาสดาทรงแสดงธรรมโดยย่อมิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ภิกษุกลุ่มหนึ่งต้องการทราบความพิสดาร จึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะ ท่านได้กระทำเนื้อความนั้นให้พิสดารแล้ว ภายหลังภิกษุกลุ่มนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา กราบทูลถึงธรรมที่ได้ฟังมาจากพระเถระ พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายมหากัจจายนะเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก หากว่าพวกเธอสอบถามเนื้อความนั้นกับเรา เราก็จะแสดงเนื้อความอย่างเดียวกับที่มหากัจจายนะแสดงแล้วเหมือนกัน ก็แลเนื้อความของอุเทศนั้นเป็นดังนี้แลพวกเธอจงทรงจำเนื้อความไว้อย่างนั้นเถิด”

6. การสอนพระสารีบุตรเถระ หลักการสอน โดยศึกษาภูมิหลังของพระสารีบุตร โดยท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบันตั้งแต่ต้นจึงออกบวช เนื้อหาการสอน พระสารีบุตรบวชได้ 15 วันจึงสำเร็จพระอรหัตตผล การฟังพระธรรมเทศนา “เวทนาปริคคหสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ที่ชนขปริพาชก ในขณะที่ท่านกำลังถวายงานพัดแด่พระพุทธเจ้า วิธีการสอน จากนั้นทั้งสองจึงพาบริวารไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมแก่ภิกษุอยู่ ครั้นทอดพระเนตรเห็นอุปติสสะและโกติสสะพร้อมด้วยบริวารเดินมาทรงชี้พระหัตถ์ไปที่ท่านทั้งสองแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สองสหายที่กำลังเดินมาจากเป็นคู่ศรัทธาของเรา” ครั้นสหายทั้งสองและบริวารทั้งหมดได้กราบทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เทคนิคการสอน หลังจากพระสารีบุตรอุปสมบทได้ 15 วัน ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรโปรดที่ชนขปริพาชกผู้เป็นหลานของท่าน ณ ถ้ำสุกรขาตา ภูเขาคิฆณภู เมืองราชคฤห์ ท่านได้ถวายงานพัดอยู่ด้วยจึงพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงด้วยสติปัญญา แล้วเมื่อจบพระธรรมเทศนาจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะได้บรรลุพระอรหัตตผล สื่ออุปกรณ์การสอน ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรโปรดที่ชนขปริพาชกผู้เป็นหลานของท่านที่ถ้ำสุกรขาตา ภูเขาคิฆณภู เมืองราชคฤห์ ท่านได้ถวายงานพัดอยู่ด้วยจึงพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงด้วยสติปัญญา แล้วเมื่อจบพระธรรมเทศนาจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะได้บรรลุพระอรหัตตผล การประเมินผล ครั้นบรรลุพระอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธองค์ประกาศย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีปัญญามาก เพราะเหตุที่ท่านมีสติปัญญาสามารถแสดงธรรมจักรและอริยสัจ 4 ให้พิสดารเหมือนพระพุทธองค์แสดงเอง

7. การสอนพระมหากัสสปเถระ หลักการสอน การศึกษาภูมิหลังพระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา พระมหากัสสปะ เป็นพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นเอตทัคคะที่ทรงยกย่องและให้ถือเป็นแบบอย่างในด้านผู้ทรงอุตุนิยมและสรรเสริญคุณแห่งอรรถกถา ภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน เนื้อหาการสอน เมื่อศึกษาพบว่า พระกัสสปะไปพบพระบรมศาสดาประทับนั่งอยู่ เกิดความเลื่อมใสจึงเข้าไปกราบถวายบังคมและทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ประทานให้ด้วยวิธีโอวาทปฎิคคหอุปสัมปทา คือให้รับเอาพระโอวาท 3 ข้อ วิธีการสอน เมื่อศึกษาพบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับเราว่า ดูก่อนกัสสปะ ผู้ใดเล่ายังไม่ทราบชัดถึงสาวกผู้ประมาลมาด้วยจิตทั้งหมดอย่าง

นี้แล้วจะฟังพูดว่ารู้ ยังไม่เห็นเลยจะฟังพูดว่าเห็นศีรชะของผู้นั้นจะฟังแตก ดูก่อน กัสสปะ แต่เราจึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่จึงพูดว่าเห็นเพราะเหตุนี้แหละกัสสปะ เธอจึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตปปะอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้นวกะ มัชฌิมะ เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศลจกกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ เจียโสตสดับพระธรรม เราจักไม่ละกายคตาสติที่สหระคตด้วยกุศล ดูก่อนกัสสปะ เธอจึงศึกษาอย่างนี้แหละ เทคนิคการสอน พระศาสดาทรงสรรเสริญพระกัสสปเถระ โดยนัยเป็นต้นว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กัสสปะเปรียบเหมือนดวงจันทร์ เข้าไปหาตระกูล ไม่คะนองกาย ไม่คะนองจิต เป็นผู้ใหม่เป็นนิตย์ ไม่ทงนงตัวในตระกูล” ภายหลังนั้นในท่ามกลางแห่งหมู่พระอริยะ ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอันเลิศของภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งธุดงค์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้สาวกของเราผู้ถือธุดงค์ มหากัสสปะเป็นเลิศ” สืออุปกรณ์การสอน พระมหากัสสเถระเป็นผู้ยืนมั่นในพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่งพระพุทธรูปองค์ได้ตรัสรู้ชมเชยอยู่เสมอ และทรงประทานผ้าสังฆาฏิผืนใหม่ให้แทนของท่านซึ่งเก่ามากแล้วรับผ้าของท่านไปครองแทน ตั้งแต่นั้นมาท่านจึงอธิฐานถือธุดงค์อย่างเคร่งครัด 3 อย่างคือ 1) ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2) ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 3) ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ดังนั้นพระพุทธรูปเจ้าจึงทรงยกย่องแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงธุดงค์คุณ

8. การสอนพระราธเถระ หลักการสอน พระราธเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ เดิมที่ท่านจัดว่าเป็นผู้มีฐานะดีในกรุงราชคฤห์ พระราธเถระ เป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล นับเนื่องในพระอสีติมหาสาวก 80 องค์สำคัญของพระพุทธศาสนา บวชเมื่อแก่ เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร ท่านเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย เนื้อหาการสอน ครั้งอุปสมบทแล้วได้เข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าว่า “ราธะ สิ่งใดเป็นมาร เธอจงละความกำหนัดพอใจในสิ่งนั้นเสีย อะไรเล่าได้ชื่อว่ามาร รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน มีความสิ้นไป เกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นธรรมดาชื่อว่ามาร เธอจงละความพอใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นเสีย” จากนั้น ท่านได้จาริกไปกับพระสารีบุตรเถระและบำเพ็ญสมณธรรมอย่างยิ่งยวด ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา วิธีการสอน วันหนึ่งพระสารีบุตรเถระได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงตรัสถามถึงพระราธะ พระเถระกราบทูลว่า “ราธะเป็นภิกษุว่าง่ายสอนง่าย กล่าวสอนหรือแนะนำอะไร เธอก็ไม่โกรธเลย” พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายยึดถือพระราธะเป็นแบบอย่าง แล้วทรงยกย่องแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณ คือ มีญาณแจ่มแจ้ง พระธรรมเทศนา เทคนิคการสอนญัตติจตุกกัมมอุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม ได้แก่ วิธีอุปสมบทที่สงฆ์เป็นผู้กระทำการที่ใช้ในปัจจุบันนี้ สืออุปกรณ์การสอน วันหนึ่งพระเถระกล่าวชมเชยการอบรมจิตภาวนาว่า ราคะครอบงำได้เพราะไม่เจริญภาวนาเมื่อเจริญภาวนา ราคะย่อมครอบงำได้ แล้วกล่าวว่า “เรือนที่บุคคลมุงไม้ดี ฝนย่อมรื้อรัดได้ ฉันทะ จิตที่ไม่ดีอบรม ราคะย่อมรื้อรัดได้ ฉันทะ เรือนที่มุงไม้ดีแล้ว ฝนย่อมรื้อรัดไม่ได้ ฉันทะ จิตที่อบรมดีแล้วราคะย่อมรื้อรัดไม่ได้ ฉันทะ” การประเมินผล ครั้นบรรลุอรหัตแล้ว ท่านวนเวียนไปมาอยู่ในสำนักของพระศาสดา เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านผู้รู้ปฏิภาณ อันเป็นเหตุให้มีความเข้าใจในพระธรรมเทศนาแจ่มแจ้ง โดยพระธรรมเทศนาใหม่ๆ ของพระศาสดา อาศัยความปรากฏขึ้นแห่งทิวาญญิ ย่อมแจ่มแจ้งแก่พระเถระแล้ว

9. การสอนพระวัคสีเถระ หลักการสอน พระวัคสีเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ มีความเชี่ยวชาญในมนต์ทำนาลักษณะคนที่ตายแล้ว (ฉวสีมนต์) ซึ่งเมื่อสาธยายมนต์นี้แล้วเคาะกะโหลกศีรษะจะทำ

ให้รู้ว่าเจ้าของกะโหลกนั้นไม่เกิดในที่ไหน เนื้อหาการสอน ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนาโดยหวังจะได้เรียนมนต์พิเศษเพื่อใช้เป็นเครื่องเลี้ยงชีพต่อไป วิธีการสอน หลังจากบวชแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนกรรมฐานแล้วให้พิจารณาอาการ 32 เป็นอารมณ์ ท่านเล่าเรียนและสาธยายไปไม่นานก็บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา พระวังคีสะเป็นผู้ชำนาญในการผูกคาถากล่าวเป็นบทต่างๆ โดยเฉพาะเวลาเช้าเฝ้ามักกล่าวคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้าทุกคราวไป ดังนั้น พระพุทธองค์จึงแต่งตั้งให้เป็นเอดทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณในการผูกคาถาพระวังคีสะเถระเป็นหนึ่งในพระสาวกในพระสาวกของพระพุทธเจ้าที่มีส่วนสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระพุทธเจ้าพระพุทธศาสนา เทคนิคการสอน พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนกรรมฐานแล้วให้พิจารณาอาการ 32 เป็นอารมณ์ ท่านเล่าเรียนและสาธยาย สืออุปกรณ์การสอน เมื่อบวชใหม่ ท่านพบเห็นสตรีก็เกิดกำหนดยินดี เมื่อบรรเทาแล้วท่านกล่าวคาถาสอนตนเองแล้วแจ้งเรื่องความตริภิก ความยินดีนั้นให้พระอานนท์ ทราบ พระอานนท์เถระแนะนำว่า “ท่านจงละทิ้งความเข้าใจผิดว่าสวยงามเสีย จงอบรมจิตให้มีอารมณ์เดียว ตั้งมั่นเด็ดเดี่ยวด้วยการพิจารณาสิ่งทั้งปวงว่าเป็นของไม่สวยงาม จงอบรมกายคตาสติ” การประเมิณผล พบว่า หลังจากท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านกล่าวสรรเสริญพระศาสดาในท่ามกลางหมู่ชนเสมอ กล่าวสรรเสริญ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น ท่านขึ้นขอการประพันธ์ คำของท่านเป็นธรรมของท่านผู้รู้แจ้ง พระวังคีสะเถระเป็นผู้มีเชี่ยวชาญเรียบแหลม ได้ภาษิตคาถาไว้ถึง 71 คาถา พระวังคีสะเป็นผู้ชำนาญในการผูกคาถากล่าวเป็นบทต่างๆ โดยเฉพาะเวลาเช้าเฝ้ามักกล่าวคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้าทุกคราวไป ดังนั้น พระพุทธองค์จึงแต่งตั้งให้เป็นเอดทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณในการผูกคาถา

10. การสอนพระโสภิตเถระ หลักการสอน พระโสภิตเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองสาวัตถี บิดาและมารดาของท่านไม่ปรากฏชื่อ เมื่อเจริญวัยแล้วได้ศึกษาจนจบไตรเพทตามธรรมเนียมของพราหมณ์ ท่านฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา ได้ศรัทธา ก็บวชเจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ ท่านระลึกถึงสถานที่ตนบังเกิดไปตามลำดับ ได้เห็นปฏิสนธิเพียงเท่าอดีตกปฏิสนธิในอสัญญภาพ ในลำดับต่อจากนั้น ก็ไม่เห็นความเป็นไปใน 500 ชาตินั้น เห็นจุดในภพสุดท้ายระลึกว่า นี้อะไรกัน ก็ยุติได้ว่าอสัญญภาพมีได้โดยนัยคือคาดคะเน พระศาสดาทรงเห็นเหตุนี้ จึงทรงสถาปนาพระเถระไว้ในตำแหน่งเอดทัคคะ เป็นยอดของภิกษุสาวก ผู้ระลึกถึงขันธที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน เนื้อหาการสอน วันหนึ่งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เกิดความเลื่อมใสและกราบทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วท่านก็ชวนช่วยทำความเพียรอย่างมั่นคง ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 วิธีการสอน ท่านฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา ได้ศรัทธา ก็บวชเจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ ท่านระลึกถึงสถานที่ตนบังเกิดไปตามลำดับ ได้เห็นปฏิสนธิเพียงเท่าอดีตกปฏิสนธิในอสัญญภาพ ในลำดับต่อจากนั้น ก็ไม่เห็นความเป็นไปใน 500 ชาตินั้น เห็นจุดในภพสุดท้ายระลึกว่า นี้อะไรกัน ก็ยุติได้ว่าอสัญญภาพมีได้โดยนัยคือคาดคะเน พระศาสดาทรงเห็นเหตุนี้ สืออุปกรณ์การสอน วันหนึ่งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เกิดความเลื่อมใสและกราบทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วท่านก็ชวนช่วยทำความเพียรอย่างมั่นคง ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล

พร้อมด้วยปฏิสัมพันธ์ 4 การประเมิณผล พระศาสดาทรงสถาปนาพระเถระไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นยอดของภิกษุสาวกผู้ระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน

11. การสอนพระมหาโมคคัลลานเถระ หลักการสอน ภูมิหลังพระโมคคัลลานะ ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระจนได้ดวงตาเห็นธรรม และได้้นำธรรมกลับมาแสดงแก่ท่าน เมื่อฟังธรรมจบก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน จากนั้นทั้งสองจึงพากันไปทูลของอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า เนื้อหาการสอน วันหนึ่งอุปติสสะผู้เป็นสหายของท่านได้พบและฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระจนได้ดวงตาเห็นธรรม และได้้นำธรรมกลับมาแสดงแก่ท่าน เมื่อฟังธรรมจบก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน จากนั้นทั้งสองจึงพากันไปทูลของอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าประทานให้อุปสมบทในพระธรรมวินัยด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลังจากบวชได้ ๗ วัน พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียร ณ กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ในขณะที่กำลังทำความเพียรอยู่นั้นเอง ถูกฉันทะคือความง่วงเหงาเข้าครอบงำ นิ่งสัปหงกง่วงอยู่จิตใจกระสับกระส่ายไม่เป็นสมาธิและไม่สามารถทำความเพียรได้ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สวนเกสกลาววัน กรุงสุสมาธิคีรี แคว้นภคคะ ทรงทราบด้วยพระญาณจึงเสด็จไปประทับบนพุทธอาสน์ข้างหน้าของท่านแล้วตรัสถามว่า “เอาจึงหรือ โมคคัลลานะ” พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์จึงตรัสบอกอุบายสำหรับแก้ก่วง วิธีการสอน พระพุทธองค์จึงตรัสบอกอุบายสำหรับแก้ก่วง 7 ข้อ เทคนิคการสอน พระธรรมเทศนาที่พระศาสดาแสดงกับพระมหาโมคคัลลานะที่โดดเด่นก็คือ อุบายแก้ก่วง 8 ประการ คือ คิดถึงเรื่องโดยยู่ให้คิดถึงเรื่องนั้นให้มาก พิจารณาธรรมที่ได้สดับมา สาธยายที่ได้สดับมา ลูบช่องหูทั้งสองข้าง เอามือลูบตัว เอาน้ำล้างหน้า นึกถึงความสว่างหรือแสงสว่าง จงกรมเดินกลับไปกลับมา นอนแบบสี่เหลี่ยม และภิกษุไม่พึงซุกง่วงไปสู่ตระกูล จักไม่พูดถ้อยคำอันเป็นเหตุให้ทู่เมื่อยกัน พึงเสพเสนาสนะอันสงัด ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญ สื่ออุปกรณ์การสอน หลังศึกษาพบว่า หลังจากบวชได้ 7 วัน พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียร ณ กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ในขณะที่กำลังทำความเพียรอยู่นั้นเอง ถูกความง่วงเหงาเข้าครอบงำ นิ่งสัปหงกง่วงอยู่จิตใจกระสับกระส่ายไม่เป็นสมาธิและไม่สามารถทำความเพียรได้ การประเมิณผล พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้เลิศทางอิทธิฤทธิ์ เช่น ใช้ฤทธิ์ปราบมาร (เทวบุตร) เพราะมารเข้าใจว่าพระเถระมองไม่เห็นตน บันดาลให้เวชยันตประสารทสันตะเทือน เพื่อเตือนสำนึกให้พระอินทร์ไม่ประมาทหมัวเมา บันดาลให้มีการมาตุปราสาท (บุพพาราม) สันตะเทือนเตือนสำนึกภิกษุผู้จัดจ้านฟังเพื่อ ก่อนที่พระศาสดาจะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น ใช้ฤทธิ์ทรมานนนโทปนันทนทราข หายตัวไปปรากฏในพรหมโลก สนทนากับตีสพรหมใช้ฤทธิ์อำนาจการสร้างบุพพารามวิหารของนางวิสาขา ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านเป็นผู้มีฤทธิ์

การสอนผู้สุงวัยในพระไตรปิฎกเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลและพัฒนาผู้สุงวัย หลักการและวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สุงวัยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้สุงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขในช่วงบั้นปลายชีวิต

บทสรุป

จากที่ได้ศึกษาแนวทางการสอนในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธองค์และพระสาวกได้ทรงใช้หลากหลายวิธีในการถ่ายทอดธรรมะแม้พระไตรปิฎกจะบันทึกวิธีการสอนที่หลากหลาย แต่หลักการสำคัญคือการเน้นที่การปฏิบัติจริง การใช้ปัญญาในการพิจารณา และการมีเมตตาต่อผู้ฟัง ซึ่งหลักการเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนผู้สุงวัยในปัจจุบันได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็น 6 ประการหลักได้ดังนี้

1. หลักการสอน 1) สอนให้เข้าใจง่าย: ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย 2) สอนให้เกิดปัญญา: กระตุ้นให้ผู้ฟังคิดวิเคราะห์และค้นพบความจริงด้วยตนเอง 3) สอนให้เกิดความเชื่อมั่น: ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ 4) สอนให้ปฏิบัติได้: เน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดผลแก่ตนเอง 5) สอนด้วยความเมตตา: ใช้คำพูดที่นุ่มนวลและแสดงความเมตตาต่อผู้ฟัง

2. เนื้อหาการสอน 1) หลักธรรมคำสอน: เน้นหลักธรรมที่สำคัญ เช่น อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ 2) คติธรรม: ใช้คติธรรมต่างๆ มาเป็นตัวอย่างในการอธิบายหลักธรรม 3) เรื่องราวในชีวิตประจำวัน: นำเรื่องราวในชีวิตประจำวันมาเชื่อมโยงกับหลักธรรม

3. วิธีการสอน 1) สอนแบบสนทนา เป็นการสอนโดยการถาม-ตอบ ทำให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ตัวอย่าง เช่น พระอรุณเวลกัสสปะ 2) สอนแบบบรรยาย: เป็นการสอนโดยการอธิบายอย่างละเอียด ตัวอย่าง เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ 3) สอนแบบตอบปัญหา: เป็นการสอนโดยการให้ผู้ฟังตอบคำถามเพื่อทดสอบความเข้าใจ ตัวอย่าง เช่น พระสารีบุตรเถระ

4. เทคนิคการสอน 1) การเปรียบเทียบ: เปรียบเทียบหลักธรรมกับสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย 2) การยกตัวอย่าง: ยกตัวอย่างจากชีวิตจริงมาอธิบาย 3) การเล่านิทาน: เล่านิทานธรรมะเพื่อให้เข้าใจง่าย 4) การถาม-ตอบ: สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง 5) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย: ใช้ภาษาที่สอดคล้องกับระดับความรู้ของผู้ฟัง

5. สื่ออุปกรณ์การสอน 1) ธรรมชาติ: ใช้ธรรมชาติรอบตัวมาเป็นสื่อการสอน 2) วัตถุ: ใช้วัตถุต่างๆ มาเป็นตัวแทนของหลักธรรม 3) ร่างกาย: ใช้ท่าทางและเสียงในการสื่อสาร

6. การประเมินผล 1) สังเกตพฤติกรรม: สังเกตพฤติกรรมของผู้ฟังว่าเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ 2) ถาม-ตอบ: ถามคำถามเพื่อทดสอบความเข้าใจ 3) การทำกิจกรรม: ให้ผู้ฟังทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

เหตุผลที่การสอนผู้สงฆ์ตามแนวพระไตรปิฎกมีประสิทธิภาพนั้นมีดังนี้ 1) เน้นการพัฒนาจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักพิจารณาธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดปัญญาและความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สงฆ์มีความสุขทางใจ ลดความเครียด และมีความสุข 2) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาพระธรรมคำสอนเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ไม่มีวันสิ้นสุด ช่วยให้ผู้สงฆ์ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ 3) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาช่วยให้ผู้สงฆ์ได้พบปะสังสรรค์กับผู้อื่น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม 4) ให้กำลังใจและความหวัง: พระธรรมคำสอนให้กำลังใจและความหวังแก่ผู้สงฆ์ ช่วยให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้อย่างมีสติ 5) เน้นการปฏิบัติจริง พระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงแค่การท่องจำคำสอน ผู้สงฆ์จะได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วิธีการสอนผู้สงฆ์ตามแนวพระไตรปิฎกที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ 1) เลือกเนื้อหาที่เหมาะสม เลือกเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้สงฆ์ เช่น เรื่องราวในชีวิตประจำวัน คติธรรมสอนใจ 2) ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่เรียบง่าย สั้น กระชับ และหลีกเลี่ยงคำศัพท์ที่ซับซ้อน 3) สอนแบบมีปฏิสัมพันธ์ กระตุ้นให้ผู้สงฆ์มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น การถาม-ตอบ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 4) ใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย นอกจากการบรรยายธรรมแล้ว อาจใช้สื่ออื่นๆ เช่น ภาพ ภาพยนตร์ หรือเกม เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ 5) สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 6) เน้นการปฏิบัติ สอนให้ผู้สงฆ์ได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทำสมาธิ การเจริญสติ โดยมีประโยชน์ที่ผู้สงฆ์จะได้รับจากการเรียนรู้ตามแนวพระไตรปิฎก ได้แก่ 1) สุขภาพกายและใจดีขึ้น การฝึกสมาธิและการปฏิบัติธรรมช่วยให้ร่างกายแข็งแรง จิตใจสงบ และลดความเครียด 2) มีความสุขกับชีวิต การมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตและการรู้จักพอเพียง ทำให้มีความสุขกับชีวิต 3) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาช่วยให้มี

ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น 4) มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีสุขภาพกายและใจที่ดี การมีความสัมพันธ์ที่ดี และการมีเป้าหมายในชีวิต ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกมีวิธีการสอน 6 ประการคือ หลักการสอน เนื้อหาการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล โดยประยุกต์กับ 1) เข้าใจความแตกต่าง 2) เน้นการปฏิบัติ 3) สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 4) ใช้สื่อที่หลากหลาย และ 5) ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สรุปการสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). พระราชบัญญัติผู้สูงวัย พ.ศ. 2546. กรุงเทพมหานคร: เจ.เอส.การพิมพ์.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงวัยแห่งชาติ. (2545). แผนพัฒนาผู้สูงวัยแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงวัยและการพัฒนาสังคม. (2534). ปัญหาผู้สูงวัยและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยของประเทศไทย Aging society in Thailand. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 3(16). 1.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). **แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม : ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2534). **เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: เกษมสุวรรณ.
- บุษยมาส สิ้นธุประมา. (2539). **สังคมวิทยาความสูงวัย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). **พุทธวิธีในการสอน**. ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม.
- พระราชวรมนี. (2528). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). **ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). **สวัสดิการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2549). **ผู้สูงวัยกับการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครู
ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- G.M. Barrow & P.A. Smith. (1979). **Aging, Ageism and society**. Paul, Minn.: West.
- J.E. Anderson. (1971). **Teaching and learning**, In W.T. Donahuc. Education for later
maturity. New York: Whiteside.